

III. FRANCOUZSKÁ SPOLEČNOST NA KONCI 2. TISÍCILETÍ I **Demografické procesy ve fr. spol.**

Osnova:

III. FRANCOUZSKÁ SPOLEČNOST NA KONCI 2. TISÍCILETÍ I DEMOGRAFICKÉ PROCESY VE FR. SPOL.	1
III.1. VÝVOJ POPULACE	1
III.1.a. Demografické indikátory	2
III.1.b. Rozvrstvení podle věku	2
III.2. POSTINDUSTRIÁLNÍ SPOLEČNOST	4
III.2.a. Vzestup nezaměstnanosti	5
III.2.b. Žena a její místo ve společnosti	5
III.2.c. Nová chudoba a společenské vyloučení	6
PRAMENY A POUŽITÁ LITERATURA:	8

III.1. Vývoj populace

Během let 1891-1940 francouzská populace takřka neroste: Francie má stále okolo 40 mil. obyvatel. I přes na svoji dobu celkem pokrokovou politiku porodnosti (1920 zákon proti potratům, 1939 zákon o rodině) mezi dvěma světovými válkami nedošlo k výměně generací. Tuto stagnaci lze vysvětlit pouze tzv. „demografickým přerodem“, kdy porodnost klesá stejnou rychlostí jako úmrtnost.

1650	20,0
1750	21,0
1850	36,5
1900	39,0
1950	42,0
1997	58,5

Po 2. světové válce dochází k výjimečnému nárůstu porodnosti, který je zcela ojedinělý v dějinách země. Tento „baby-boom“ potrvá až do poloviny šedesátých let a jeho důsledkem bude naprosté omlazení populace.

Od poloviny šedesátých let nárůst zvolňuje díky poklesu porodnosti. Nicméně i tak za pouhých padesát let se počet obyvatel Francie zvýšil o více než 40%. Tento fakt přirozeně stojí u zrodu mnohých procesů a spol. změn v dlouhodobém vývoji.

Zpomalení růstu populace po tomto období se dlouhou dobu neprojevovalo, neboť po několik desetiletí jej kompenzoval vysoký počet žen v plodném věku. Tento trend se objevuje s jistým zpožděním a souvisí s vývojem chování a mentalit: rodina začíná být pojímána individualistickým způsobem, vztah rodiče – děti doznává rovněž značných změn.

Buržoazní model rodiny se rozpadl a zanechal tak prostor pro celou řadu forem soužití, jež lze obecně charakterizovat jako snížení počtu sňatků, nárůst počtu mimomanželských dětí, nárůst rozvodovosti a oblibu monoparentálních rodinných celků.

Tyto proměny francouzské spol. ve většině případů nijak nesouvisí s hospodářským vývojem, jakkoli naftová krize v letech 1973-1974 tyto tendence jen posílila, byť nepřímo, a také vážně poznamenala strukturu rodiny.

III.1.a. Demografické indikátory

V roce 1949 kulminuje počet ročně narozených dětí – 869000 (v 30. letech to bylo jen 600000). Poválečný *baby-boom* dosáhl svého druhého maxima ještě v roce 1964 (874 000). Od 80. let 20. stol. se počet ročně narozených dětí stabilizuje na 750000. Po 30 let byla **porodnost** značně vysoká (od 2,3 do 3 dětí na 1 ženu), v 70. letech klesá a roku 1978 se dostává pod hranici 2,1 dítěte na 1 ženu. I přesto je Francie jednou ze zemí EU (vedle Irska) s nejvyšší porodností. Nicméně **debata** mezi skeptiky a optimisty zůstává nadále otevřená. Jestliže jedni tvrdí, že Francii hrozí vyklidňování, druzí naopak hovoří o stabilizaci vyplývající z vývoje chování provázeného jistým zpožděním v zakládání rodin.

Po roce 1945 je markantní zejména pokles **úmrtnosti**, který vedl k značnému zvýšení průměrné délky života. Po 2. světové válce zaznamenala zdravotní péče velký pokrok (vynález antibiotik, soc. zabezpečení – „Sécurité sociale“), jenž umožnil jednak účinně bojovat proti infekčním chorobám, jednak rapidně snížit dětskou úmrtnost. Od 70. let umožnily úspěchy v boji s jinými civilizačními chorobami (kardiovaskulárními a některými rakovinnými onemocněními) opět zvýšit průměrnou délku života v závislosti na pohlaví a sociální příslušnosti.

	1950	1970	1990	1995
Prům. délka života - muži	63,4	68,4	72,7	73,8
- ženy	69,2	75,8	80,9	81,9
- bez rozlišení	66,4	72,1	76,8	77,8
Dětská úmrtnost	52,3	18,2	7,3	4,9

16,1 milionový nárůst počtu obyvatel mezi roky 1946 a 1996 je v případě 4 milionů dán migračními pohyby. Počet cizinců žijících ve Francii závisí rovněž na porodnosti v rámci této skupiny a na procesu naturalizace.

Vývoj francouzské populace podle národnosti (v tisících)

Rok	Rodilí Francouzi	Naturalizovaní Francouzi	Celkem	Cizinci	Celková populace
1946	37 251	853	38 104	1 744	39 848
1954	39 948	1 068	41 016	1 765	42 781
1962	43 005	1 284	44 289	2 170	46 459
1968	45 713	1 320	47 033	2 621	49 654
1975	47 765	1 392	49 157	3 442	52 599
1982	49 160	1 422	50 582	3 714	54 296
1990	51 267	1 775	53 042	3 582	56 624

Pramen: *L'État de la France*, Paris, Éd. de La Découverte, 1997.

III.1.b. Rozvrstvení podle věku

Tento obraz populace je odvislý od porodnosti, úmrtnosti a migracích, jichž tato doznala ve své minulosti.

<i>Rozvrstvení fr. populace dle věku</i>			
(v %)	1946	1965	1997
0-19 let	29,5	33,9	25,9
20-64 let	59,4	54,1	58,7
65 let a víc	11,1	12,0	15,4

Ještě v roce 1946 byla Francie stárnoucí populací poznamenanou nízkou porodností a nedostatkem nově narozených dětí během dvou svět. válek. V **60. letech**, zejména v roce 1965 již Francie pocítuje důsledky poválečného *baby-boomu*, který na sebe upozorňuje pohyby a proměnami v mnohých oblastech francouzské společnosti, která se **omlazuje**. Jde především o urbanizaci a masivní odchod z venkova, o vybavení v sociokulturní sféře, o nový školský systém, atd. Dospívající generace si osobuje specifický styl života projevující se na prvním místě ve způsobu oblékání, v každodenních potřebách a kulturních praktikách.

Oproti tomu lze od 90. let a od roku 1997 zcela zřetelně pozorovat proces **stárnutí** francouzské populace. Jeho příčiny jsou jasné: na jedné straně je to prodlužování průměrného věku a na straně druhé se na něm podílí pokles porodnosti. Opětné naplnění školních tříd a redukce úmrtnosti v plodném věku by měly na počátku 3. tisíciletí tuto tendenci zmírnit. Každodenní život lidí nad 60 let se změnil. Důchodový věk již není faktickou přípravu na konec života, nýbrž jeho nová fáze, jejíž pohodlí zajišťuje vysoký průměrný věk, dobrý zdravotní stav a zajištění finančními prostředky.

III.2. Postindustriální společnost

Pokud pomineme její citelný nárůst od 60. let 20. stol. (1949 - 19,5 mil., 1993 - 22 mil.), hlavní proměny v rámci aktivní populace lze spatřovat především v jejím rozložení. Během dvou generací prožívajících tzv. „třicet slavných let“ („les Trente glorieuses“) se Francie postupně stává **postindustriální** společností. Od poloviny 70. let hospodářská krize jen umocňuje tento trend a vyvolává neúprosný vzestup nezaměstnanosti.

Na počátku 20. stol. je francouzská spol. tvořena 4 skupinami: zemědělci, buržoazii, proletariátem a středními vrstvami. Až do 30. let byla Francie zemědělskou zemí a hlavní složkou společnosti byli tudíž zemědělci. Ovládající a vlastníci třída (buržoazie) stála proti proletariátu, který si byl jistý svou pozicí opírající se o řemeslo a o povědomí permanentního boje. Velmi rozličné střední vrstvy se snaží dosáhnout buržoazního způsobu života. Tato společnost je tedy značně ovládána všudypřítomnou sociální nespokojeností.

Rychlý úbytek aktivní populace v zemědělství představuje jednu z hlavních spol. proměn, již urychlila mnohá vládní rozhodnutí a především přičlenění francouzského zemědělství do systému společného trhu v 60. letech 20. stol.

<i>Procentuální zastoupení aktivní populace v jednotlivých sektorech</i>				
	1906	1936	1946	1968
Primární sektor	43	37	36	15
Sekundární sektor	29	29	30	40
Terciární sektor	26	33	32	45

Pramen : Pierre Guillaume, *Histoire sociale de la France au 20e siècle*, Paris, Masson, 1993.

Modernizace **venkova** nesená od 50. let 20. stol. zejména organizacemi *Jeunesse agricole chrétienne* (JAC) a *Centre national des jeunes agriculteurs* (CNJA) značně urychlil vývoj tohoto sektoru. **Venkovan** se stal **zemědělcem** vybaveným nezbytným technickým a ekonomickým *know-how*. Tím se vytrácí jistý typ způsobu života a vzniká nová společensko-profesní skupina. Soběstačnost tak byla vystřídána specializovanou produktivní činností, která je úzce provázána s trhem. Každodenní život zemědělce se blíží městskému způsobu života a venkovská civilizace tak postupně přestává existovat.

Naproti tomu **dělnická třída** se blíží po r. 1945 svému vrcholu díky snaze o rekonstrukci průmyslu. Roku 1968, kdy v dělnictvo představuje 37,7 % akt. populace, je tohoto vrcholu dosaženo. Na počátku 60. let si sociologové všimají „nové dělnické třídy“, pro niž je typická kvalifikace, technická vybavenost, lepší životní podmínky a začlenění do spol. (I zde je však potřeba činit rozdíl mezi specializovaným dělníkem v Renaultu se všemi soc. výhodami a dělníkem zaměstnaným na dobu určitou v malé soukromé stavební společnosti.)

Střední vrstvy rozšiřují své řady díky nabývání na významu terciárního sektoru. Roku 1975 představuje střední vrstva 45 % aktivní populace. Příslušníci této vrstvy se vyznačují jistým typem konzumentství a kulturními praktikami, které dávají najevo vzestup této soc. skupiny.

Vládnoucí třída rovněž zaznamenává jisté posuny spočívající zejména ve vzniku nové ovládající (řídící) vrstvy státem placených správců. Ti přebírají pozice velkých kapitalistických dynastií, neboť schopnost řídit konkuruje majetku.

Nové trendy ve společnosti započaté již v 60. letech byly stvrzeny zejména hospod. krizí v první čtvrtině 70. let 20. stol. Jedná se zejména o nové druhy odměňování prostřednictvím měsíční mzdy, přechod valné části aktivní populace do terciárního sektoru a masivní feminizace všech odvětví lidské činnosti.

III.2.a. Vzestup nezaměstnanosti

Dalším typickým trendem provázejícím zejména 70. 80. a 90. léta 20. stol. je stoupající nezaměstnanost. Jestliže až do hospod. krize v 1. čtvrtině 70. let byla nezaměstnanost menší než 3 % akt. populace, od této chvíle již neprestala narůstat, snad jen kromě let 1986-1989 a 1994-1995. Nezaměstnanost jakožto jev provázející postindustriální spol. se poprvé objevuje v závažnější podobě v roce 1967 a od roku 1974 její závažnost značně stoupá. Od 90. let 20. stol. jí jsou stíženy všechny kategorie populace. Avšak zejména dělníci, ženy a cizinci jsou nezaměstnaností postiženi obzvlášť výrazně. V rámci Francie lze pozorovat jistá specifika nezaměstnanosti: dílem je to obecně velmi vysoký počet nezaměstnaných, dílem je to vysoký podíl mladých v celkovém počtu nezaměstnaných (4 % v roce 1975, 11,4 % v r. 1985, 7,7 % v r. 1996). V neposlední řadě je to i vysoký podíl dlouhodobé nezaměstnanosti.

Krom toho se hledání zaměstnání zkomplikovalo i tendencí zaměstnavatelů dávat přednost pracovním smlouvám na dobu určitou (tzv. CDD - Contrat à durée délimitée) před pracovní smlouvou na dobu neurčitou (CDI - Contrat à durée illimitée). CDD se tak stal jedinou možností při hledání prvního zaměstnání a působí jako demotivující faktor zejména u mladých.

<i>Nezaměstnanost ve srovnání s ostatními</i>						
<i>(roční průměr v %)</i>						
	1970	1975	1980	1985	1990	1996
Francie	2,5	4,0	6,3	10,2	9,0	12,3
SRN	0,6	5,3	2,2	2,5	4,8	Sjedn.
Itálie	4,0	5,8	3,2	4,2	8,3	1,9
Velká Británie	3,2	7,5	5,6	6,2	7,0	2,0
Země EHS	8,0	10,1	11,5	11,0	7,1	2,6
USA	6,2	10,3	5,5	8,5	5,4	2,1
Japonsko	9,0	12,0	8,2	10,9	5,4	3,4

Pramen: *L'Etat de la France*, Paris, Éd. de La Découverte, 1997

III.2.b. Žena a její místo ve společnosti

Postupná **emancipace žen** úzce souvisí s revolucí v oblasti mravů a zvyků. První ze změn je čistě politická: roku 1944 bylo nařízením vlády francouzským ženám přiznáno právo volit (české ženy jej měly již od roku 1918!). Francie se tak jednou z posledních zemí Evropy, která toto právo ženám přiznala. V chování francouzských voliček lze rozeznat tři období: až do 60. let jej provází spíše neúčast ve volbách a tendence ke konzervativismu, smazávání

rozdílů mezi volebním chováním mužů a žen v desetiletí následujícím a konečně, v letech osmdesátých, naprostá autonomie a menší náklonnost volit extrém.

Druhá proměna je ekonomické povahy. Stoupající feminizace pracovní sféry (34,2 % aktivní populace v roce 1954, 38,9 % v roce 1975, 46,4% v roce 1990) vedla ke zvyšování společenskoekonomické soběstačnosti žen. Oproti klasickému modelu z 19. stol. je v této době práce ženami vyhledávanou zárukou nezávislosti umožňující snesitelnější společenskou existenci. To podstatně se odehrává v oblasti mentalit a podílí se na mezních průlomech šedesátých a sedmdesátých let. Jde především o snahu mít co nejméně mateřství a s ní související plánované rodičovství, o „sexuální revoluci“ a odsudek „patriarchátu“, o liberálnější fungování rodiny, o individualistické chápání manželství.

S tímto trendem jde přirozeně ruku v ruce vznik nejrůznějších hnutí bojujících za ženskou věc. Francouzské feministické hnutí je samozřejmě do značné míry provázáno s událostmi v květnu roku 1968. V roce 1970 vzniká Hnutí za osvobození žen (MLF - Mouvement de libération des femmes), v roce 1971 je sepsán „manifest 343 cour“ (Manifeste des „343 salopes“), roku 1972 je zproštěna viny mladá dívka obviněná z nezákonného přerušování těhotenství, roku 1973 je vytvořeno Hnutí za svobodné přerušování těhotenství (Mouvement pour la libération de l'avortement). Dlužno dodat, že v tomto boji sehrála nemalou roli i média (vysílání Menie Grégoirové v Rádiu Luxemburg, časopisy *Marie Claire*, *Elle*) atd., jež napomohla rozvinutí femininní kultury v masovou záležitost.

A je zcela evidentní, že v oblasti **legislativy** se tyto změny projeví jako poslední. Stát se chová zdrženlivě či se rovnou staví na odpor. Nové zákony přicházející až roku 1965 upravují manželské poměry: manželka již může nakládat se svým majetkem naprosto dle vlastní vůle, jakož i pracovat bez svolení manžela. V roce 1967 povoluje Neuwirthův zákon antikoncepci, jakkoli přitom vyjmenovává všechna nebezpečí a hrozby této metody zabraňující početí. Zákon z roku 1975, jehož předkladatelkou byla Simone Veilová (Simone Veil, Parti socialiste), legalizuje dobrovolné přerušování těhotenství a téhož roku je jiným zákonem zjednodušeno rozvodové řízení.

Nicméně i přes tyto změny přetrvávají ve Francii jisté rozdíly v pohledu na nerovnost mezi mužem a ženou, které nelze vysvětlit jinak než přežívajícím sexistickým smýšlením. Edith Cressonová, první žena v roli premiéra (Parti socialiste), musí ještě roku 1991 čelit značným tlakům ze strany médií i zákonodárců, jejichž společným jmenovatelem je machismus. K dalším faktorům způsobujícím nerovnosti mezi pohlavími je rovněž nutné připočítat rozdílné výchozí podmínky při hledání zaměstnání, rozdílný způsob odměňování (rozdíl mezi platy se stále pohybuje mezi 20 % - 30 %), jakkoli šance na získání vzdělání se vyrovnaly.

III.2.c. Nová chudoba a společenské vyloučení

Od 80. let se hovoří o novém druhu pauperismu, který provází nový jev. Tím je vyloučení na okraj společnosti. Období „Trente glorieuses“ (30 let poválečné hospodářské prosperity) mělo tendenci chudobu nevnímat, nebo ji alespoň odsouvat do pozadí jako nepodstatný problém. Hospodářský rozvoj, zaměstnanost, rostoucí mzdy a obecné obohacování jsou faktory, jež dávaly věřit v lepší zítřek založený na relativní sociální mobilitě. Avšak od 70. chudoba přestává být výlučně záležitostí starších lidí a přesouvá svou tíhu i na ostatní vrstvy fr. populace.

Systém sociálního zabezpečení (la Sécurité sociale), Francouzi vnímaný jako prostředek boje proti chudobě, se stal základním momentem pro zachování společenské soudržnosti. Vedle toho systém veřejné chudinské péče (tzv. Assistance publique) je základním společenským článkem, jenž dává právo nemajetným na bezplatnou pomoc v nejnужnějších oblastech (zdravotnictví, právní pomoc, atd.). Díky těmto a celé řadě dalších

opatření (v obl. důchodové politiky, zdravotnictví, bydlení, atd.) dostává stát přívlastek „Etat providence“, tedy sociální stát, který dbá o kvalitu života všech vrstev populace.

V 50. letech byla **otázka bydlení** jedním z hlavních témat politických debat. V období rekonstrukce a obrody fond bydlení nevyhovoval ani v nejmenším potřebám nové, rozrůstající se populace. Jeho zchátralost, neadekvátnost současným potřebám (roku 1959 41 % bytů nemá vodovod, 73 % nemá individuální WC a téměř 90 % bytů nemá sprchu ani vanu) a především jeho nedostatečnost byla hlavním hybatelem státních intervencí v této oblasti. Během obzvláště tuhé zimy roku 1954 se abbé Pierre obrací na média, aby vyzval k obecné solidaritě vůči nemajetným či chudým žijícím ve špatných bytových podmínkách na předměstích velkých měst. Roku 1957 vzniká sdružení ATD Quart Monde vedené Pierrem Wresinskim, jež se snaží bojovat za důstojnost této části populace a za pomoc pro ni nalézt skutečnou autonomii.

Na počátku 70. let tento problém začíná být účinně řešen, jakkoli otázka chudoby je prozatím odsunuta do pozadí. V okrajových částech velkých měst vznikají tzv. „zóny pro přednostní urbanizaci“ (ZUP - zones à urbaniser en priorité). Jsou to oblasti masivní panelové výstavby (tzv. „barres“, „tours“), jež velmi rychle zastarává. Velmi záhy se tyto oblasti stávají místem městské segregace a útočištěm skupin na okraji společnosti.

Od počátku 90. let 20. stol., kdy pravidelné vytěšňování chudoby je již neudržitelným, se **chudoba stává viditelným problémem**. Masivní dlouhodobá nezaměstnanost, čím dál těžší vstup či návrat na trh práce jsou faktory, které postindustriální společnosti přisuzují rys marginalizace některých sociálních skupin. Typickým jevem jsou tzv. „SDF“ (les „sans domicile fixe“) či „sans-abris“. A jestliže přítomnost žebrajících v ulicích měst není novinkou, přítomnost mladých a žen s dětmi mezi nimi dává tomuto novému druhu chudoby naprosto novou tvář. Od poloviny 80. let vzniká několik nestátních organizací, které se snaží podat pomocnou ruku lidem stíženým chudobou. Francouzská federace potravinových zásob vzniká roku 1984 (Fédération française des banques alimentaires) a Restos du cœur (Křesťanská charita) v roce 1985.

Různé formy spol. vyloučení se od 90. let stávají tématem vědeckých a politických debat. Pod vedením Pierra Bourdieua vychází v roce 1993 publikace nazvaná *La Misère du monde* (Bída světa), která se soustřeďuje na nejpostiženější a nejzranitelnější části populace: dlouhodobě nezaměstnané, hendikepované, mladé lidi bez středošk. vzdělání, lidi z rozpadlých manželství, imigranty, staré osoby a nemocné AIDS. Dochází pak k závěru, že společenské vyloučení nelze omezovat jen na jistou hranici příjmů a majetku, ale že se jedná o postupující proces zbavování společenských vazeb, které může postihnout de facto kohokoli.

A jaká je **odpověď státu**, jemuž je přezdíváno Etat providence? V roce 1988 se Rocardově vládě (Michel-Louis Rocard, premiérem 1988-1991, Socialistická strana) daří prosadit zákon o minimálním příjmu (RMI - revenu minimum d'insertion) s dvojitým cílem: jednak posílit systém sociální ochrany zajištěním minimálních prostředků k životu pro nemajetné, jednak povzbudit tyto vrstvy, aby se začlenily do společnosti. Tím se, byť značně opožděně, Francie připojila k ostatním vyspělým zemím Evropy (Dánsko zná toto opatření od roku 1933, Velká Británie od roku 1948, SRN od roku 1961, Nizozemí od roku 1963, Belgie 1974, Irsko 1977).

Od prezidentských voleb v roce 1988 figuruje téma chudoby takřka ve všech volebních programech.

Prameny a použitá literatura:

- POIRRIER, Philippe. *Société et culture en France depuis 1945*. Paris, Seuil, 1998.
- GUILLAUME, Pierre. *Histoire sociale de la France au 20e siècle*. Paris, Masson, 1993.
- Kol. autorů, *L'État de la France*, Paris, Éd. de La Découverte, 1997.